

Tavlama Benzetimi Temelli Yaklaşım ile Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Optimizasyonu: Karadeniz Bölgesi Örneği

Ayten Yılmaz Yalçınar^{1*}

^{1*} Sakarya Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Sakarya, Türkiye, (ORCID: 0000-0001-8160-812X), ayteny@sakarya.edu.tr

(İlk Geliş Tarihi Aralık 2020 ve Kabul Tarihi Ocak 2021)

(DOI: 10.31590/ejosat.851540)

ATIF/REFERENCE: Yılmaz Yalçınar, A. (2021). Tavlama Benzetimi Temelli Yaklaşım ile Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Optimizasyonu: Karadeniz Bölgesi Örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (22), 239-248.

Öz

Günümüzün en kritik ve stratejik alanlarından birisi olan lojistik sektöründe işletmeler hem araç sayılarını hem de kat ettikleri mesafeyi en küçükleyerek maliyeti minimize etmek isterler. Bu kapsamda yaygın kullanım alanına sahip bir optimizasyon çeşidi olan Araç Rotalama Problemleri (ARP), farklı durumlara farklı teknikler ile etkin çözüm alternatifleri sunmaktadır. ARP'nin önemli bir türü olan Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama (KKAR) problemlerinde geliştirilen algoritmanın tutarlı ve iyi sonuçlar vermesi önemlidir. Bu çalışmada birçok işletme için uygulanabilecek, değişken konum (lokasyon/şehir) sayısı ve değişken araç sayısı içeren problemlere yönelik farklı modeller oluşturularak bu modeller için belirli kısıtlar doğrultusunda en kısa mesafeyi bulmayı hedefleyen bir optimizasyon modeli sunulmak amaçlanmıştır. Uygulamada meta sezgisel çözüm yöntemlerinden biri olan Tavlama Benzetimi algoritması kullanılmıştır. Online erişilebilir hazır veritabanlarından elde edilen bir veri seti ile kurulan algoritma test edilmiş, daha sonra da Karadeniz Bölgesi illerine İstanbul merkezli bir depodan dağıtım gerçekleştirildiği senaryosu ile uygulama çalışması gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Araç Rotalama Problemi, Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama, Tavlama Benzetimi Yöntemi.

Capacity Restricted Vehicle Routing Optimization with an Annealing Simulation Based Approach: Black Sea Region Case

Abstract

In the logistics sector, which is one of the most critical and strategic areas of today, businesses want to minimize costs by minimizing both the number of vehicles and the distance they travel. In this context, Vehicle Routing Problems (ARP), which is a widely used optimization type, offers effective solution alternatives with different techniques for different situations. It is important that the algorithm developed in Capacity Restricted Vehicle Routing (KKAR) problems, which is an important type of ARP, gives consistent and good results. In this study, it is aimed to present an optimization model aiming to find the shortest distance for these models in line with certain constraints by creating different models for problems involving variable location (location / city) number and variable number of vehicles, which can be applied to many businesses. Simulated Annealing algorithm, which is one of the meta-heuristic solution methods, was used in the application. The algorithm established with a data set obtained from online accessible databases was tested, and then the application study was carried out with the scenario where distribution is made to the provinces of the Black Sea Region from the distribution center, whose central warehouse is Istanbul.

Keywords: Vehicle Routing Problem, Capacity Limited Vehicle Routing, Simulated Annealing Method.

* Sorumlu Yazar: ayteny@sakarya.edu.tr

1. Giriş

Araç Rotalama problemlerinde amaç bir veya daha fazla depodan çıkan müşteri taleplerinin uygun zaman ve mesafede müşterilere ulaştırmak için en uygun rotanın belirlenmesini sağlayan eniyileme problemidir. Ürünler müşteriye ulaştırılırken rotada bulunan noktalara hangi sıralama ile uğranılacağına karar verilmesi ve en az maliyet oluşturacak rotanın saptanması, lojistik problemleri altında Araç Rotalama Problemi (ARP) kapsamında incelenir. Araç Yönlendirme Problemi (ARP), müşterilere giden ve gelen malların çeşitli depolar arasında ve müşterilere ve müşterilerden depolara nasıl dağıtıldığını ele alan problemler setidir. ARP'nin amacı, malları müşterilere en kısa zamanda ve maliyette ulaştırmak için bir depoda yada depolarda bulunan araçlar için güzergah (lar) tasarlamaktır. ARP hedefi genellikle rota maliyetini en aza indirmektir. Amaç fonksiyonları, belirli varyantlar ve uygulamalara göre değişebilir. Araçlarla ilgili maliyetleri, kat edilen mesafeyi, ulaşım araçları sayılarını en aza indirmek, taşıma ya da seyahat süresi ve araç yükünün aşılması durumunda sistemi dengeye getirmek hedeflenir (Choosak Pornsing, 2014; Sitek ve Wikarek, 2019). Araç rotalamanın temel amacı kar sağlamak amacıyla yol alacakları toplam mesafenin minimize edilmeye çalışılmasıdır. Araç Rotalama Probleminin önemli uygulama alanlarından birisi coğrafi olarak farklı bölgelerde olan müşterilere bir veya birden fazla depodan dağıtım için görevlendirilen araçların en optimum şekilde dağıtım ve toplama rotalarının tasarlanmasıdır.

Araç rotalama problemiyle ilgili ilk çalışma 1959'da araç rotalama problemini ortaya çıkaran Dantzig ve Ramser tarafından araç yönlendirme problemi için ilk matematiksel programlama formülasyonu ve algoritmik yaklaşımı önermeleri ile yapılmıştır. Araç rotalama problemleri, ürün veya hizmetin belirli bir merkezden çıkarak müşterilere ulaştırıldığı ve araçların tekrar merkeze dönmelerini sağlayan rotaların belirlendiği kombinatoriyal optimizasyon problemidir. Lojistik ve tedarik zincirinin son aşaması olan ürün dağıtım sırasında ortaya çıkan optimizasyon problemleri olarak da ifade edilebilmektedir. En iyi çözümü elde etmek amacıyla ele alınan yaklaşım ise, problem çeşitlerine uygun kısıtların oluşturulmasıdır (Kumar ve Panneerselvam, 2012; Singh ve Sharma, 2021)

Araç rotalama problemlerinde olabilecek amaç fonksiyonları, toplam taşıma maliyetlerini en aza indirmek, seyahat süresi ve araç yükü göz önünde bulundurularak araç rotalarını dengede tutabilmek, taleplerin parçalı olarak dağıtılması sonucu oluşan ceza maliyetlerini en aza indirmek ve talebi karşılayacak araç sayısını minimize etmek olarak ifade edilebilir (Toth ve Vigo, 2002)

ARP teknikleri kullanım kolaylığı ve farklı durumlar için alternatif çözümler içermesi sebebiyle literatürde oldukça farklı alanlarda, yaygın uygulama imkanı ile yer bulmuştur. Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Problemi çözümünde kesin çözüm yöntemi olarak doğrusal programlama, dinamik programlama, dal ve sınır algoritması ve birçok analitik çözüm yöntemi uygulanmıştır. Dorigo ve Stutzle'a göre Sezgisel Yöntem çeşitlerinden olan meta-sezgisel yöntemlerin arama uzayının yüksek kaliteli çözümleri için daha uygundur (Dorigo ve Stutzle, 2004). Raúl Baños ve arkadaşları (2013), zaman pencereli araç rotalama problemlerine tavlama benzetimi tabanlı paralel çok amaçlı yaklaşım uygulaması yapmışlar ve paralel

yaklaşımın hesaplama maliyetinde sıralı versiyonlarla karşılaştırıldığında daha düşük sonuçlar elde etmişler aynı zamanda çözüm kalitesinde eksilme yaşamadıkları gibi çalışma zamanından da kazanç elde etmişlerdir (Baños vd., 2013). Yine paralel tavlama benzetimi yaklaşımı üzerine çalışan Dong ve arkadaşları ileriki yıllarda paralel tavlama benzetimi algoritmasını kullanarak eş zamanlı topla-dağıt araç rotalama problemi adlı çalışmaları ile paralel tavlama benzetimi algoritmasının çalışma süresinden literatürde bulunan diğer beş algoritmaya göre daha iyi bir sonuç elde etmişlerdir (Mu vd.,2016). Mahmudy, zaman pencereli araç rotalama probleminin optimizasyonu için geliştirilmiş tavlama benzetimi çalışması ile komşu çözümleri etkin şekilde keşfetmek amacıyla özel işlevler geliştirmiştir. Önerilen yaklaşım, literatürde mevcut olan iyi bilinen benchmark problemleriyle karşılaştırıldığında iyileştirilmiş tavlama benzetiminin 82.29 saniyelik çözüm süresi ile o umut verici sonuçlar elde edilmiştir (Mahmudy, 2014). Bir başka çalışmada, kapasite kısıtlı araç rotalama çalışmasında Tavlama Benzetimi algoritmasının diğer tüm algoritmalarından daha iyi performans gösterdiğini ve çoğu örnek için optimum çözümleri sunduğu ifade edilmektedir (Wei vd., 2017). Ayrı teslimat problemi eklenerek oluşturulan bir problemin çözümünde araç rotalama için etkili iki algoritma olan Tabu Araması ve Tavlama Benzetimi Algoritmaları ayrı ayrı uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ise orta büyüklükteki problem örnekleri için Tabu Arama Algoritması ile daha iyi sonuçlar elde edilirken, büyük boyutlu problemler için ise Tavlama Benzetimi Algoritması makul çözüm süresinde daha iyi çözümler elde edilmiştir (Wang vd., 2017). Yine hibrit bir algoritma olan ve yeni bir yaklaşım olarak önerilen çalışmada ise Tavlama Benzetimi Tabanlı Simbiyotik Organizma Arama Optimizasyonu ile gezgin satıcı problemi üzerinde durulmuştur. Çözüm sonuçlarının diğer algoritmalarla rekabet edebilecek etkinlikte olduğuna ulaşılmıştır (Ezugwua vd., 2017). STCDARP için sezgisel bir çözüm yaklaşımı geliştiren Kızıloğlu (2017), hibrit sezgiseller ile bir çözüm sunarak Tavlama Benzetiminin başlangıç çözümler için uygunluğunu test etmiş. Ayrıca küçük boyutlu ARP için optimal sonuçlar elde edilmiştir. TB yardımıyla oluşturulan çözümler Tasarruf Algoritmasına göre daha iyi sonuç vermiştir (Kızıloğlu, 2017). Bir diğer çalışmada Eş Zamanlı Topla Dağıt Araç Rotalama Problemi için Karınca Kolonisi Algoritması ve Değişken Komşuluk Arama Algoritması'nın melez bir metasezgisel çalışma ile çözüm sunulmuştur. Bu çalışmada Karınca Kolonisi Algoritmasının uzun süreli hafıza yapısından ve Değişken Komşuluk Algoritmasının yoğun yerel arama sunan yapısından faydalanarak daha optimal bir sonuç almak hedeflenmiştir. Bu algoritma için önerilen test sonuçlarına baktığımızda istikrarlı ve iyi bir sonuç verdiği gözlemlenmiştir ve bunlar sayısal veriler ile çalışmada desteklenmiştir (Kaya,2017).

Görüldüğü gibi mesafe ve araç sayısında yaşanan iyileştirmeler ile maliyette de düşüklüğe sebep olan ARP teknikleri literatürde farklı tür ve alanlarda uygulama imkanı bulmuştur. Bu öneme istinaden bu makale çalışmasında Araç Rotalama Problemlerinde yer alan değişen lokasyon (şehir) sayıları ve değişen araç sayıları için farklı modeller oluşturularak bu modeller için belirli kısıtlar doğrultusunda en kısa mesafeyi bularak optimizasyonu sağlayan ve birçok işletme için uygulanabilecek genel bir araç rotalama problemi çözümü elde etmek amaçlanmıştır. Uygulama; koordinatların, araç sayısının ve şehir sayısının bilindiği modeller için uygulanmaktadır. Çalışma genel bir tanıtımın ve literatürün sunulduğu giriş bölümünün ardından yöntemlerin sunulduğu ikinci bölüm,

uygulama çalışmasının ve bulgularının aktarıldığı üçüncü bölüm, tartışma ve sonuçların yer aldığı dördüncü bölümü içermektedir.

2. Materyal ve Metot

Araç rotalama problemlerinde eniyileme çalışmaları; minimize edilmek istenen rota sayısı, toplam rota uzunluğu, rota süresi ve maksimize edilmek istenen müşteri memnuniyeti gibi bazı ölçütler temelinde gerçekleştirilmektedir. Araç rotalama problemlerinde kısıtların ve önceliklerin farklı olması birçok ARP tekniğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. ARP, tarihsel süreci içinde gerçek hayat uygulamaları ile birlikte farklı yapılara evrilmiş ve bu yapılar kısıtlarına ve ele alınan problemin karakteristiklerine göre yeni araç rotalama problem türleri olarak literatürdeki yerlerini almışlardır. ARP'nin başlıca türleri; kapasite kısıtlı (KARP), mesafe ve kapasite kısıtlı (MKARP), zaman pencereli (ZPARP), geri toplamalı (GTARP), dağıtım ve toplamalı (DTARP), açık (AARP), çoklu depo (ÇDARP), bölünmüş teslimatlı (BTARP), periyodik (PARP), heterojen filolu (HFARP), simetrik ARP, asimetric ARP, homojen ARP, Statik ARP, Dinamik ARP ve bulanık araç rotalama problemi (BARP) olarak ifade edilebilirler (Karagül ve diğerleri, 2016, Koç, 2012, Erol 2006).

2.1. Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Problemi

İşletmelerin üretim sürecinde olumsuzluklara sebep olacak, kapasitesi dar olan kaynaklar bulunabilmektedir. Mevcut iş taleplerini zamanında, istenilen şekilde karşılayabilmek için yeterli kapasiteye sahip olmak gereksinimi duyarlar (Akçimen ve Antmen, 2019). Lojistik alanında hizmet veren işletmeler için de araçlardaki kapasite kısıtı, ele alınan problem için önemli bir unsurdur.

Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Problemi önceden belli olan müşterilerin taleplerini karşılamak için oluşturulan ve aynı zamanda bu taleplerin parçalanmasına izin vermeyerek ürün miktarının araç kapasitesine göre değiştiği yani kapasite kısıtının olduğu araç rotalama çeşididir. Müşteriler ve talepleri deterministiktir. Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Probleminde araçlar kapasite kısıtına sahip olduğundan talepler karşılanırken aracın kapasitesinin aşılmamasına dikkat edilmelidir. Araç sayısının sabit ve kapasiteli olduğu işletmeler için uygulanabilecek bir rotalama problemidir (Ekizler,2011).

Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Problemi Matematiksel Modeli ve formülasyonları aşağıda verilmiştir (Bozyerli vd. 2014, Keskinürk vd. 2016, Kulaç ve Çağıl, 2019):

Q_i : araç kapasitesi, $k_i \in K$
 $K = \{k_1, k_2, \dots, k_m\}$ araç filosu
 N : müşteri veya durak sayısı,
 q_i : i düğümünün talep miktarı
 d_{ij} : i ve j müşterileri arasındaki mesafe,
 V_0 : depo olmak üzere;

Değişkenler:

$$x_{ij}^k \begin{cases} 1, & \text{eğer } k \text{ aracı } i \text{ düğümünden sonra} \\ & j \text{ düğümünü ziyaret ederse} \\ 0, & \text{aksi taktirde} \end{cases}$$

$$y_i^k \begin{cases} 1, & \text{eğer } i \text{ düğümüne } k \text{ aracı} \\ & \text{hizmet verirse} \\ 0, & \text{aksi taktirde} \end{cases}$$

$$\text{Min} \sum_{k \in K} \sum_{i \in V} \sum_{j \in V} d_{ij} x_{ij}^k \quad (2,1)$$

$$\sum_{k \in K} \sum_{j \in N} x_{ij}^k = 1 \quad \forall i \in V \quad (2,2)$$

$$\sum_{j \in V} x_{ij}^k + \sum_{j \in V} x_{ji}^k = 1 \quad \forall i \in V, k \in K \quad (2,3)$$

$$\sum_{k=1}^K \sum_{j=1}^N x_{0j}^k = K \quad (2,4)$$

$$\sum_{j \in V} x_{0j}^k = 1 \quad \forall k \in K \quad (2,5)$$

$$\sum_{j \in V} x_{j,n+1}^k = 1 \quad \forall k \in K \quad (2,6)$$

$$x_{ji}^k = 1 \rightarrow y_i - q_i = y_j \quad \forall ij \in V, \forall k \in K \quad (2,7)$$

$$y_0 = Q, 0 \leq y_i \quad \forall i \in V \quad (2,8)$$

$$\sum_{i=1}^N q_i \sum_{j=0}^N x_{ji}^k \leq Q \quad k \in \{1, \dots, m\} \quad (2,9)$$

$$x_{ji}^k \in \{0,1\} \quad \forall ij \in V, \forall k \in K \quad (2,10)$$

Araç rotalama probleminde, araçların gideceği toplam mesafenin minimizasyonu için Denklem (2.1)'de gösterilen amaç fonksiyonu kullanılır. Kısıt (2.2) her i - j bağlantısına bir aracın hizmet vermesi, kısıt (2.3) ise geri dönüşlerin engellenmesi ile ilgili kısıttır. Kısıt (2.4) depodan çıkan araç sayısı ile toplam araç sayısının eşit olması gerektiğini göstermektedir. Kısıt (2.5) ve (2.6) aracın depodan ve j . düğümünden bir defa çıkacağını gösterir. Kısıt (2.7) aracın i - j düğümüne atanması durumunda i düğümünden j düğümüne geldiğinde geriye kalan kapasiteyi göstermektedir. Kısıt (2.8)'e göre aracın başlangıç kapasitesi Q olacak, kısıt (2.9)'a göre ise bir araca atanan müşterilerin toplam talebi aracın kapasitesini aşmasına izin verilmeyecektir. Kısıt (2.10) ise x_{ij}^k değişkeninin tam sayı olması ile ilgili kısıttır (Uyumaz, 2017).

2.2. Tavlama Benzetimi (TB) Yöntemi

KARP'nin çözümünde kullanılan metasezgisel yöntemlerden birisi olan Tavlama Benzetimi yönteminin çıkışı metaller için yapılan tavlama işlemine dayanmaktadır. Nasıl ki demir tavlama işlemi sırasında bir demir parçayı ısıtıp sonra soğumaya bırakılıyorsa, herhangi bir sayısal ölçüme de benzeri yaklaşım uygulanabileceği düşüncesi üzerine kuruludur. Bu yöntem S. Kirkpatrick ve arkadaşları C. D. Gelatt ve M. P. Vecchi tarafından 1983 yılında geliştirilmiştir. Tavlama Benzetimi Algoritması uygulaması kolay ve yerel optimumdan kurtulma olasılığı yüksek olan bir algoritmadır. Ayrık optimizasyon problemleri için çok fazla kullanılan Tavlama Benzetimi sürekli optimizasyon teknikleri için de kullanılabilir. Algoritmanın temel prensibi, iyi çözümü feda ederek yerine kötü çözümü kabul etme olasılığı olan p değerinin dinamik bir şekilde ilerleyen iterasyonlarda azalmasıdır (Şahin ve Eroğlu,2014). Tavlama Benzetiminin iki çeşidi vardır. İlki Hızlı Tavlama Benzetimi yöntemidir. TB, Tavlama Benzetiminin aksine düz fonksiyonlar için değil konveks fonksiyonlar için kullanılır. Hızlı Tavlama Benzetimi,

TB yöntemine göre daha hızlı sonuç vermektedir. İkinci Tavlama Benzetimi çeşidi ise Genelleştirilmiş Tavlama Benzetimi yöntemidir. Bu yöntemde tek bir sıcaklık kullanılır ve kombinatoriyal optimizasyon problemleri için daha uygundur. TB yöntemi uygulaması üç aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar başlangıç durumuna getirme, seçim ve bitirme ile güncelleme aşamalarıdır. İlk aşamada TB parametreleri oluşturularak mevcut çözüm en iyi sonuç olarak atanır. İkinci aşamada elde edilen değerler baştaki parametreler ile karşılaştırılır. Bu karşılaştırma sonucunda çözüm ya bitirilir ya da devam eder. Üçüncü aşamada ise yeni çözüm en iyi çözüm olarak atanır ve algoritma ikinci aşamaya geri gider (Taş, 2007)

Standart bir TB algoritmasının temel adımları aşağıda verilmektedir (Erol, 2006):

Adım 1. Rasgele olarak bir başlangıç çözümü üret ve en iyi çözüm S olarak ata. Ayrıca t iterasyon indeksini 0 olarak ata.

Adım 2. Bir başlangıç sıcaklık değeri TB belirle ve mevcut sıcaklık değeri $T_0 = T_B$ olarak ata.

Adım 3. En iyi çözümden hareketle rasgele komşu bir çözüm $S^1 \in N(S)$ oluştur.

Adım 4. Üretilen S^1 çözümüyle S çözümünün amaç fonksiyonu değerleri arasındaki farkı hesapla

$$(\delta = C(S^1) - C(S))$$

Adım 5. Eğer S^1 , S'den daha iyi ($\delta < 0$) ise S çözümüne S^1 çözümünü ata. S^1 , S'den daha kötü fakat mevcut T_t sıcaklığında $e^{(-\delta/T)} > \theta$ sağlanıyorsa (θ , 0 ile 1 arasında rasgele üretilmiş bir sayıdır). S çözümü ile S^1 çözümünü yer değiştir. Yoksa S^1 mevcut çözüm olarak muhafaza et.

Adım 6. T sıcaklığını Denklem (2.11) veya Denklem (2.12)'deki formüle göre değiştir.

$$T_t = R \cdot T_{t-1} \quad (0 < R < 1) \quad (2.11)$$

$$T_t = t / (1 + \beta t) \quad (\beta \text{ uygun küçük bir değerdir}) \quad (2.12)$$

Adım 7. Durdurma kriteri sağlanıyorsa araştırmayı durdur, aksi halde iterasyon indeksi t'yi bir artırarak üçüncü adıma git.

3. Uygulama ve Bulgular

Tek depolu kapasite kısıtlı araç rotalama problemlerinde, deponun tek bir noktada olması tüm araçların bu depodan ayrılıp tur tamamlandığında yine bu depoya dönmelerini zorunlu kılar. Bu durumda işletme, araç kapasitesi ve araç sayısını müşteri taleplerini karşılayacak şekilde belirlemelidir. Kapasitenin yetersiz, araç sayısının gereğinden az olması müşteri ihtiyacının karşılanamamasına sebep olurken, gereğinden fazla olması ise gereksiz maliyete ve israfa neden olmaktadır. Burada denge noktasını sağlamak önemli bir unsurdur. Denge noktası sağlandıktan sonra araçların katedikleri toplam mesafeyi de minimize edilerek katlanılan maliyet azaltılabilir. Bu çalışmada uygun araç sayısı ve araç kapasiteleriyle müşteri taleplerini eksiksiz karşılamak aynı zamanda toplam mesafeyi minimize etmek hedeflenmiştir. Bu amaçla, aşağıdaki aşamalar sırasıyla gerçekleştirilmiştir.

3.1. Problem veri setinin elde edilmesi ve mesafeler matrisinin oluşturulması

Uygulama çalışmasında kullanılmak üzere, Uchoa ve arkadaşlarının üzerinde çalıştıkları ve optimum sonuçları elde ettikleri kapasite kısıtlı araç rotalama problemi olan X grubu veri setine erişilmiş, bu veri seti ile algoritma test edilmiştir. Veri setinden seçilen 10 tane örnek ile çözümler gerçekleştirilmiştir. Seçilen veri setleri aşağıdaki gibidir (Tablo1):

Tablo 1. Veri seti (<http://vrp.atd-lab.inf.puc-rio.br/index.php/en/>)

X-n101-k25	X-n106-k14	X-n110-k13	X-n115-k10	X-n120-k6	X-n125-k30	X-n129-k18	X-n134-k13	X-n139-k10	X-n143-k7

Tabloda görülen “n” harfinin yanındaki sayı müşteri sayısını, “k” harfinin yanındaki sayı ise araç sayısını ifade etmektedir.

Çalışmada İstanbul ili depo noktası olarak seçilmiş, Karadeniz bölgesi illeri de dağıtım alanları olarak kullanılmıştır. Karadeniz bölgesinin seçilmesinin nedeni il sayısının fazlalığı ve bunun getireceği farklı boyutlarda deneme imkanınıdır. Uygulama çalışması ile belirlenen bölgeden farklı sayıda iller baz alınarak farklı boyutlarda problemlerle çalışma imkanı elde edilmiştir. İllerin koordinatları Karayolları Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır. Veri setinde uygulanan koordinatlar kullanarak mesafeler matrisleri oluşturulmuştur ve bu matris MATLAB' de tavlama benzetimi modelinin verileri kısmına işlenmiştir. Veri setindeki tüm veriler için benzer çalışma gerçekleştirilmiştir. Örnek olarak X-n101-k25 veri setine yönelik MATLAB programı ekran görüntüsü Şekil 1'de verilmiştir.

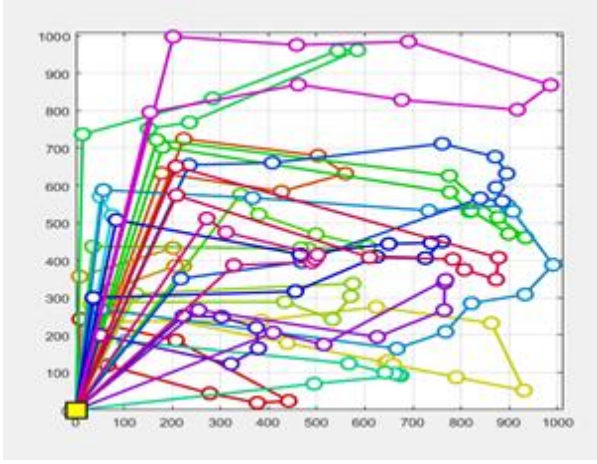
Şekil 1. X-n101-k25 veri seti MATLAB ekran görüntüsü

Field	Value
I	101
J	25
r	1x101 double
c	1x25 double
xmin	0
xmax	1000
ymin	0
ymax	1000
x	1x101 double
y	1x101 double
x0	365
y0	689
d	101x101 double
d0	1x101 double
eta	0.8000

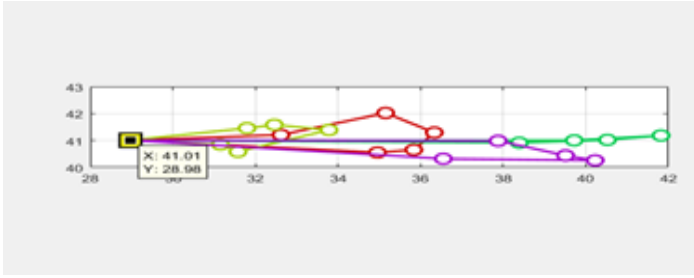
Şekil 1'de I şehir sayısını, j araç sayısını, r talep sayısını, c araç kapasitesini, x ve y min-max değerleri grafiğin alt üst sınırları, x ve y koordinatları, x0 ve y0 deponun koordinatları, d

mesafeler matrisi, d0 deponun müşterilere olan uzaklığı ve eta komşu seçme parametresidir. Algoritma çalıştırıldığında istenen model seçilip çözümü yapılmaktadır. X-n129-k18 veri setinin çözümünde elde edilen rotalara ait gösterim Şekil 2’de, Problem 26’ya ait araç rotası görünümü ise Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 2. X-n129-k18 veri setinin çözümünde oluşan rotalar

Şekil 3. Problem 26 araç rotası

3.2. Parametrelerin Belirlenmesi

Tavlama benzetimi algoritmasında kullanılan parametreler ve bunlara ek iterasyon sayısı parametresi farklı değerler alındığında farklı sonuçlar elde edilmektedir. Bu yüzden oluşturulan tavlama benzetimi algoritması X veri setinden orta ölçekli bir problem olan X-n129-k18 veri setinde farklı parametre değerleri ile denenip en iyi sonucu veren parametre değerleri seçilmiştir. Bahsedilen parametreler;

- Eta (η): Komşu seçme fonksiyonunda kullanılan 0-1 arası rassal sayı
- Alpha (α): Soğutma Katsayısı 0-1 arası sayı
- IT₁: Her sıcaklıkta gerçekleştirilecek iterasyon sayısı
- T₀: Başlangıç Sıcaklığı
- IT₂: İterasyon sayısı’dır.

Orta ölçekteki bu problem ile test edilmesi planlanan her bir değer, algoritmada 50 defa çalıştırılmıştır. Bunun sonucunda minimum mesafe, maksimum mesafe, ortalama mesafe ve mesafelerin standart sapması değerleri bulunmuştur. Sonuçlara göre standart sapmanın en düşük olduğu parametre değeri algoritmanın bu değerinde daha kararlı olduğunu gösterir. Seçim yapılırken standart sapma da göz önünde bulundurulmuştur.

Soğutma Katsayısının (α) Belirlenmesi:

Alpha parametresi için 0,5; 0,7 ve 0,99 değerleri verilmiştir. Sabit tutulacak parametre değerleri;

Eta=0,8; IT₁= 100; T₀=250; IT₂=1000 olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Tavlama Benzetimi Algoritması alpha değeri test sonuçları

Alpha	Min Mesafe	Ortalama Mesafe	Max Mesafe	Standart Sapma
0,5	27286,2707	28020,73553	29169,86882	0,026211474
0,7	27041,2525	28248,77362	29746,99052	0,042745967
0,99	27092,9852	28012,27829	28817,55759	0,032817506

Tablo 2.’de görülen TB alpha değeri test sonuçları içerisinde ortalama mesafe ve standart sapma değerine bakılarak en uygun çözüm sonucunu veren 0,99 değeri alpha değeri olarak seçilmiştir.

Eta değerinin (η) belirlenmesi:

Eta parametresi için 0,2; 0,5 ve 0,8 değerleri verilmiştir. Sabit tutulacak parametre değerleri;

Alpha=0,99; IT₁=100; T₀=250; IT₂= 1000 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. Tavlama Benzetimi Algoritması eta değeri test sonuçları

Eta	Min Mesafe	Ortalama Mesafe	Max Mesafe	Standart Sapma
0,2	28167,5073	28909,68764	29699,04714	0,025672376
0,5	27294,877	28214,77305	29230,67298	0,032603347
0,8	27446,2635	28098,34372	29415,88078	0,023207069

Tablo 3.’de görülen TB eta değeri test sonuçları içerisinde ortalama mesafe ve standart sapma değerine bakılarak en uygun çözüm sonucunu veren 0,8 değeri eta değeri olarak seçilmiştir.

Her Sıcaklıkta Gerçekleştirilecek İterasyon Sayısının (IT₁) Belirlenmesi:

Her sıcaklıkta gerçekleştirilecek iterasyon sayısı için 50, 100, 200 ve 300 değerleri verilmiştir. Sabit tutulacak parametre değerleri;

Alpha=0,99; Eta=0,8; T₀=250; İterasyon Sayısı=1000 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Tavlama Benzetimi Algoritması her sıcaklıkta gerçekleştirilecek iterasyon sayısı test sonuçları

IT ₁	Min Mesafe	Ortalama Mesafe	Max Mesafe	Standart Sapma
50	28178,2276	29117,44968	30159,40523	0,032256331
100	27446,2635	28081,92672	29415,88078	0,022636025
200	26550,7717	27292,86636	27868,01267	0,027190059
300	26095,2773	26871,84851	27648,23826	0,028899061

Tablo 4’de görülen TB sıcaklık iterasyon test sonuçları içerisinde ortalama mesafe ve standart sapma değerine bakılarak en uygun çözüm sonucunu veren 300 sayısı her sıcaklıkta gerçekleştirilecek iterasyon sayısı olarak seçilmiştir.

Başlangıç sıcaklık değerinin (T₀) belirlenmesi:

Başlangıç sıcaklık değeri için 100, 175, 250 ve 300 değerleri verilmiştir. Sabit tutulacak parametre değerleri;

Alpha=0,99; Eta= 0,8; IT₁=100; IT₂=1000 olarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Tavlama Benzetimi algoritması başlangıç sıcaklık değeri test sonuçları

T0	min mesafe	ortalama mesafe	max mesafe	standart sapma
100	26916,5081	28010,99207	28932,49429	0,039073373
175	27000,1969	28071,1878	28949,59901	0,038152676
250	27092,9852	27986,95543	28609,91848	0,031942391
300	26947,2147	28087,7523	29281,22133	0,040606224

Tablo 5'te görülen TB başlangıç sıcaklık değeri test sonuçları içerisinde ortalama mesafe ve standart sapma değerine bakılarak en uygun çözüm sonucunu veren 250 değeri başlangıç sıcaklık değeri olarak seçilmiştir.

İterasyon sayısının (IT₂) belirlenmesi:

İterasyon sayısı için 400, 600, 800 ve 1000 değerleri verilmiştir. Sabit tutulacak parametre değerleri;

Alpha=0,99; Eta=0,8; IT₁=100; T₀=250 olarak belirlenmiştir.

Tablo 6. Tavlama Benzetimi Algoritması İterasyon Sayısı test sonuçları

İterasyon sayısı	min mesafe	ortalama mesafe	max mesafe	standart sapma
400	29175,0619	30010,77256	31304,04221	0,027847022
600	27746,7248	28838,17635	30499,90887	0,037847453
800	27039,7798	28265,17248	29429,19497	0,043353449
1000	27092,9852	27961,05342	28777,50697	0,03104562

Tablo 6'da görülen TB iterasyon sayısı test sonuçları içerisinde ortalama mesafe ve standart sapma değerine bakılarak en uygun çözüm sonucunu veren 1000 sayısı iterasyon sayısı olarak seçilmiştir. Testler sonucunda tavlama benzetimi algoritmasının parametre değerleri aşağıdaki gibi bulunmuştur:

Eta (η):0,8; Alpha (α): 0,99; IT₁: 100; T₀: 250; IT₂: 1000

3.3. Algoritmanın Test Edilmesi

Algoritmanın tutarlılığını ve verdiği sonuçların ne derece doğru olduğunu görmek amacıyla literatürde kullanılan X veri setinden 10 adet problem kullanılmıştır. X grubu veri setine ait problemlerin farklı boyutlarda olması, algoritmaların etkinliğini ve farklı boyutlardaki etkisinin görülmesine yardımcı olacaktır. Her bir problem algoritmada 10 defa çalıştırılmıştır. Böylelikle ortalama bir sonuç elde edilmiştir. Tablo 7' de sırasıyla problemin ismi, elde edilen ortalama mesafe sonucu, bilinen optimum sonuç ve standart sapma verilmiştir.

Tablo 7. Tavlama Benzetimi Algoritması Çözüm Sonuçları

Problem	Ortalama Mesafe	Bilinen Optimum	Yüzde Sapma
X-n101-k25	28757,03922	27591	-4,23%
X-n106-k14	27238,38872	26362	-3,32%
X-n110-k13	13652,26869	14971	8,81%
X-n115-k10	11298,81684	12747	11,36%
X-n120-k6	11517,86568	13332	13,61%
X-n125-k30	53000,53559	55539	4,57%
X-n129-k18	26849,18296	28940	7,22%

X-n134-k13	10077,43232	10916	7,68%
X-n139-k10	13087,59289	13590	3,70%
X-n143-k7	13722,16945	15700	12,60%

Tablo 7'deki elde edilen sonuçlara göre ilk 2 problemde tavlama benzetimi ile elde edilen sonuçlar bilinen optimum sonuçlara çok yakın değerler olarak görülmektedir. Diğer 8 problemde ise bilinen optimum sonuçtan daha iyi sonuçlar elde edilmiştir. Yüzde Sapma sütunundaki negatif sapmalar bilinen optimum sonuçtan daha yüksek değerler bulunduğu için negatif olarak ifade edilmiştir. Pozitif sapmalar ise bilinen optimum sonuçtan daha iyi sonuç elde edildiği için pozitif olarak ifade edilmiştir. Elde edilen sonuçlarla algoritmanın tutarlı ve bilinen optimumdan daha iyi sonuçlar verdiğini gözlemlenmiştir.

3.4. Algoritmanın Pratikte Uygulanması

Kurulan algoritmanın literatürdeki veri setleri ile testinin ardından bu makalenin uygulama kısmında kullanılan problem veri setleri ile pratikte bir uygulamada karşılığı görülmek istenmiştir. Bu amaçla İstanbul depo merkezi olmak üzere, dağıtım yerleri olarak Karadeniz Bölgesi illeri koordinatları kullanılmıştır.

3.4.1. Karadeniz illeri için mesafeler matrisi oluşturulması

Karadeniz Bölgesi illerine ait koordinatları ve talep miktarları Tablo 8'de görülmektedir. Çalışmada kullanılan il talep bilgileri ise random sayı ataması ile elde edilmiştir.

Tablo 8: Karadeniz Bölgesi illeri koordinat ve talep bilgileri

İLLER	X	Y	TALEPLER
İSTANBUL	41,00527	28,97696	0
AMASYA	40,64991	35,83532	50
ARTVİN	41,18277	41,818292	70
BOLU	40,575977	31,578809	50
ÇORUM	40,550556	34,955556	60
GİRESUN	40,912811	38,38953	70
GÜMÜŞHANE	40,438588	39,508556	40
KASTAMONU	41,38871	33,78273	70
ORDU	40,983879	37,876411	70
RİZE	41,02005	40,523449	80
SAMSUN	41,292782	36,33128	80
SİNOP	42,02314	35,153069	30
TOKAT	40,316667	36,55	80
TRABZON	41,00145	39,7178	30
ZONGULDAK	41,456409	31,798731	60
BAYBURT	40,255169	40,22488	60
BARTIN	41,581051	32,460979	10
KARABÜK	41,2061	32,62035	20
DÜZCE	40,843849	31,15654	60

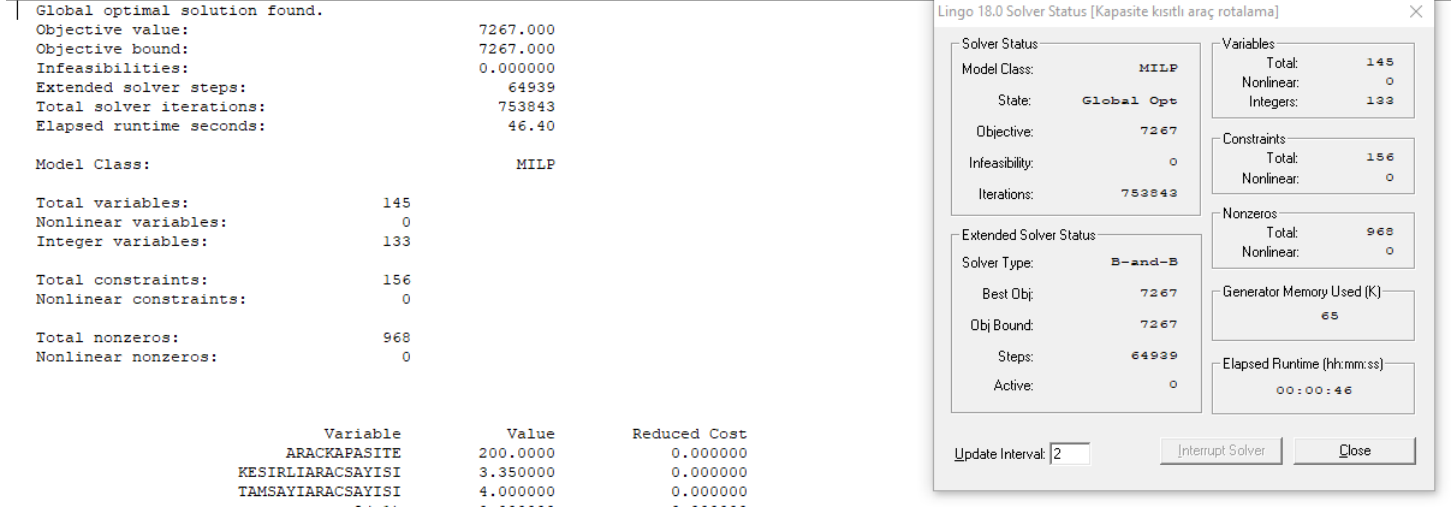
Eldeki bilgilerle uygun araç sayısı ve optimum mesafenin bulunması amacıyla aşağıda detayları verilen doğrusal programlama modeli kullanılmıştır.

3.5. Doğrusal Programlama ile uygun araç sayısı ve optimum mesafe bulunması

Ele alınan problemin optimum araç sayısı ve mesafe hesabı için kurulan matematiksel modeli farklı araç sayıları, kapasiteler ve müşteri sayıları kullanılarak elde edilen veri setlerinin

LINGO paket programında çalıştırılmasıyla yapılmıştır. Karadeniz bölgesinde yer alan 18 il birer azaltılarak problemler elde edilmiştir. LINGO’da çözdürülen bu veri setleriyle global optimum (GO) ve geçerli çözümlere (GÇ) ulaşılmıştır. Ayrıca belirlenen kapasite ve taleplerde kaç adet araç gerekliliği

sorgulanıp program çıktılarında sonuçları elde edilmiştir (Program çıktılarına ait bir örnek ekran görüntüsü Şekil 4’de verilmiştir). Tablo 8’de farklı boyutlardaki problemler ve LINGO çözümleri listelenmiştir.

Şekil 4: Örnek bir LINGO ekran görüntüsü

Tablo 9’da verilen çözümlerden de görüleceği gibi küçük boyuttaki problemlerin çözümü 2 ila 60 dakika arasında değişen sürelerde elde edilmiştir. Çözüm sonuçları global optimum (GO) çözüm olarak bulunmuştur. Büyük boyutta olan problemlerin çözümü ise 1 ila 22 saat arasında süren değişen süreler sonucunda durdurularak elde edilmiştir ve geçerli çözüm (GÇ) olarak tabloya aktarılmıştır. Tabloda görülen araç sayıları ise çözüm sonucu elde edilen, belirlenen kapasite ve talepler doğrultusunda gereken optimum araç sayısını göstermektedir.

22	17	200	9449	5	GÇ
23	17	250	7784	4	GÇ
24	17	300	7133	4	GÇ
25	18	200	9554	4	GÇ
26	18	250	7739	4	GÇ
27	18	300	7183	4	GÇ

Tablo 9. Çözümde kullanılacak farklı boyuttaki problemler ve LINGO sonuçları

Problem No	Müşteri Sayısı	Araç Kapasitesi i	Mesafe (LP)	LINGO Araç Sayısı	Çözüm Türü
1	10	200	6757	4	GO
2	10	250	5914	3	GO
3	10	300	5218	3	GO
4	11	200	7267	4	GO
5	11	250	6014	3	GO
6	11	300	5707	3	GO
7	12	200	7738	4	GO
8	12	250	6391	3	GO
9	12	300	6029	3	GO
10	13	200	8062	4	GO
11	13	250	7002	4	GO
12	13	300	6117	3	GO
13	14	200	8685	5	GO
14	14	250	7227	4	GO
15	14	300	6154	3	GO
16	15	200	9390	5	GÇ
17	15	250	7669	4	GÇ
18	15	300	6615	3	GÇ
19	16	200	9446	5	GÇ
20	16	250	7725	4	GÇ
21	16	300	7055	4	GÇ

3.6. Belirlenen problemlerin tavlama benzetimi algoritması ile çözümü

Karadeniz bölgesinin illeriyle farklı boyutlarda oluşturulan problemler MATLAB’da oluşturulan tavlama benzetimi algoritması ile çözülmüştür. Tablo 10’da sonuçlar verilmiştir. Araç sayısına, araç kapasitelerine ve müşteri sayılarına göre araçların aldığı mesafeler değişiklik göstermektedir. Müşteri sayısı arttıkça katedilen mesafe artmaktadır. Aynı şekilde araç kapasiteleri arttıkça da mesafenin azaldığı gözlemlenmiştir. Araç sayıları ve kapasiteler orantılı şekilde verilmeye çalışılmıştır ve kaç aracın gerekli olduğu, kapasitenin ne kadar olması gerektiği konusunda karşılaştırma yapılabilecek şekilde değerler verilmiştir.

Tablo 10. Tavlama Benzetimi Algoritması Çözüm Sonuçları

Problem No	Müşteri Sayısı	Araç Kapasitesi	Araç Sayısı	Mesafe(TB)
1	10	200	4	6757
2	10	250	3	5914
3	10	300	3	5218
4	11	200	4	7267
5	11	250	3	6014
6	11	300	3	5707
7	12	200	4	7738
8	12	250	4	6391
9	12	300	3	6029
10	13	200	4	8062
11	13	250	3	7002
12	13	300	3	6117

13	14	200	5	8685
14	14	250	4	7227
15	14	300	3	6154
16	15	200	5	9390
17	15	250	4	7669
18	15	300	3	6615
19	16	200	5	9446
20	16	250	4	7725
21	16	300	4	6671
22	17	200	5	9449
23	17	250	4	7728
24	17	300	4	7075
25	18	200	5	9512
26	18	250	5	7739
27	18	300	4	7075

Araçların her birinin katettiği mesafe ve doluluk oranlarına bakmak için Problem 25,26 ve 27'yi ele alınarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

$$Doluluk Oranı = \frac{Araçtaki toplam talep}{Araç Kapasitesi}$$

Problem 25 Çözüm Sonuçları:

- 1.Araç Rota:
[İstanbul→Kastamonu→Bartın→Zonguldak→Düzce→İstanbul]
- 2.Araç Rota:
[İstanbul→Rize→Artvin→Trabzon→Karabük→İstanbul]
- 3.Araç Rota:
[İstanbul→Bolu→Ordu→Rize→İstanbul]
- 4.Araç Rota:
[İstanbul→Sinop→Giresun→Gümüşhane→Bayburt→İstanbul]
- 5.Araç Rota:
[İstanbul→Çorum→Tokat→Amasya→İstanbul]

Tablo 12. Problem 26 Çözüm Sonuçları

Araç No	Mesafe (km)	Araç Kapasite	Araçtaki Toplam Talep	Doluluk oranı
1	1685	250	240	96,00%
2	1107	250	250	100,00%
3	2600	250	250	100,00%
4	0	250	0	0,00%
5	2347	250	250	100,00%

Problem 27 Çözüm Sonuçları:

- 1.Araç Rota:
[İstanbul→Samsun→Ordu→Giresun→Tokat→İstanbul]
- 2.Araç Rota:
[İstanbul→Bolu→Düzce→İstanbul]
- 3.Araç Rota:
[İstanbul→Trabzon→Rize→Artvin→Bayburt→Gümüşhane→İstanbul]

4.Araç Rota:
[İstanbul→Çorum→Amasya→Sinop→Kastamonu→Karabük→Bartın→Zonguldak→İstanbul]

Tablo 13. Problem 27 Çözüm Sonuçları

Araç No	Mesafe (km)	Araç Kapasite	Araçtaki Toplam Talep	Doluluk oranı
1	1973	300	300	100,00%
2	524	300	110	36,67%
3	2811	300	280	93,33%
4	1767	300	300	100,00%

4. Sonuç ve Tartışma

Araç rotalama problemi türlerinden olan kapasite kısıtlı araç rotalama probleminde müşteri ihtiyaçlarını karşılarken maliyeti minimize etmede araç sayısı ve kapasitesi önemli kavramlardır. Tüm kısıtları karşılamak için belirlemelerin yerinde ve tutarlı yapılması gerekmektedir. Matematiksel modelleme ile problem boyutu büyüdükçe problemin çözümü uzun süreleri bulmaktadır. Bu yüzden problemde metasezgisel çözüm yöntemlerinden olan Tavlama Benzetimi algoritması kullanılmıştır. 5 adet önemli parametrenin kullanıldığı algoritma ile orta ölçekli bir problemde belirlenen farklı parametreler denenerek çözdürülmüş ve en iyi sonuçları veren parametreler çözümde kullanılmak üzere seçilmiştir. Bu değerler:

- Eta (η) (Komşu seçme fonksiyonunda kullanılan 0-1 arası rassal sayı): 0,8
- Alpha (α)(Soğutma Katsayısı 0-1 arası sayı): 0,99
- IT₁ (Her sıcaklıkta gerçekleştirilecek iterasyon sayısı): 300
- T₀ (Başlangıç Sıcaklığı):250
- IT₂ (İterasyon sayısı):1000' dir.

Algoritmanın tutarlılığını ölçmek amacıyla literatürde bulunan farklı boyutta problem veri setleri ele alınarak Tavlama Benzetimi algoritması ile her problem 50 kez çalıştırılmış ve Tablo 14'de çıkan ortalama sonuçlar bilinen optimum sonuçlarla karşılaştırılmıştır.

Tablo 14. X grubu veri seti algoritma sonuçları ve bilinen optimum sonuçlar

Problem	Ortalama Mesafe	Bilinen Optimum
X-n101-k25	28757,03922	27591
X-n106-k14	27238,38872	26362
X-n110-k13	13652,26869	14971
X-n115-k10	11298,81684	12747
X-n120-k6	11517,86568	13332
X-n125-k30	53000,53559	55539
X-n129-k18	26849,18296	28940
X-n134-k13	10077,43232	10916
X-n139-k10	13087,59289	13590
X-n143-k7	13722,16945	15700

Bunun sonucunda literatürdeki sonuçlara ya çok yakın ya da daha iyi sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Karadeniz bölgesi illerinin farklı boyutlarda kullanıldığı problem Lineer Programlama- LINGO paket programı ile elde edilen sonuçlar

ve MATLAB programı ile Tavlama Benzetimi algoritması çalıştırılarak elde edilen sonuçlar Tablo 30'da karşılaştırılmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 15. Lineer Programlama ile Tavlama Benzetimi Algoritması sonuçları kıyaslama tablosu

Problem No	Müşteri Sayısı	Araç Kapasitesi	Araç Sayısı	Mesafe(TB)	Mesafe (LP)	LINGO Gerekli Araç Sayısı	Çözüm Türü
1	10	200	4	6757	6757	4	GO
2	10	250	3	5914	5914	3	GO
3	10	300	3	5218	5218	3	GO
4	11	200	4	7267	7267	4	GO
5	11	250	3	6014	6014	3	GO
6	11	300	3	5707	5707	3	GO
7	12	200	4	7738	7738	4	GO
8	12	250	4	6391	6391	3	GO
9	12	300	3	6029	6029	3	GO
10	13	200	4	8062	8062	4	GO
11	13	250	3	7002	7002	4	GO
12	13	300	3	6117	6117	3	GO
13	14	200	5	8685	8685	5	GO
14	14	250	4	7227	7227	4	GO
15	14	300	3	6154	6154	3	GO
16	15	200	5	9390	9390	5	GÇ
17	15	250	4	7669	7669	4	GÇ
18	15	300	3	6615	6615	3	GÇ
19	16	200	5	9446	9446	5	GÇ
20	16	250	4	7725	7725	4	GÇ
21	16	300	4	6671	7055	4	GÇ
22	17	200	5	9449	9449	5	GÇ
23	17	250	4	7728	7784	4	GÇ
24	17	300	4	7075	7133	4	GÇ
25	18	200	5	9512	9554	4	GÇ
26	18	250	5	7739	7739	4	GÇ
27	18	300	4	7075	7183	4	GÇ

Sonuçlar değerlendirildiğinde LINGO'da müşteri sayısı az olan yani küçük boyuttaki problemlerde çözüm süresi de kısa sürmüştür ve program optimum çözümü vermiştir. Müşteri sayısı arttıkça yani problem boyutu büyüdükçe çözüm çok uzun sürdüğü için belli süre bekletilip program durdurulmak zorunda kalmıştır ve geçerli çözümlere ulaşılmıştır. MATLAB'de çalıştırılan Tavlama Benzetimi algoritması ile çözülen küçük boyutlu problemlerin sonuçları elde edilen global optimum sonuçlarla aynı değerleri vermiştir. Tavlama Benzetimi Algoritmasının bazı problemlerde geçerli çözümlerden daha iyi sonuçlar vermesi ise lineer programlamada çok uzun süre çalışıp optimal çözüm elde edilemediği için durdurulması bir sebep olarak düşünülebilir. LINGO'daki çözüm sonucu elde edilen gerekli araç sayısı ise bazı problemlerde tavlama benzetimi algoritmasında kullanmak üzere belirlenen araç sayısından az bulunmuştur. LINGO'da elde edilen araç sayıları kullanılması gereken optimum araç sayılarıdır ve daha doğru bir sonuç vermektedir. Lineer programlama sonucu bazı problemlerde belirlenen araç kapasitesinde kullanılması gereken araç sayıları Tavlama benzetiminde kullanılan araç sayıları ile ± 1 fark olacak şekilde değişiklik göstermiştir. Tüm bu elde edilen çözümlerden belirlenen uygun parametrelerle Tavlama Benzetimi

algoritmasının kısa sürede elde edilen sonuçlarla tutarlı ve optimum sonuçlara yakın ya da eşit sonuçlar sunduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akçimen, C., Antmen, Z. (2019). Kısıtlar Teorisinde Kapasite Kısıtı ve Bir Üretim İşletmesinde Uygulaması, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (15), 618-626. DOI: 10.31590/ejosat.545139
- Baños, R., Ortega, J., Gil, C., Fernández, A., & Toro, F. (2013). A simulated annealing-based parallel multi-objective approach to vehicle routing problems with time windows, Expert Systems with Applications 40 (5), 1696–1707.
- Bozyer, Z., Alkan, A., Fırlalı, A. (2014). "Kapasite Kısıtlı Araç Rotalama Probleminin Çözümü için Önce Grupla Sonra Rotala Merkezli Sezgisel Algoritma Önerisi", Bilişim Teknolojileri Dergisi, 7(2). <https://dergipark.org.tr/en/pub/gazibtd/issue/6631/88031>
- Choosak, P. (2014). A particle swarm optimization for the vehicle routing problem. University of Rhode Island, Dissertation, Doctor of Philosophy in Industrial and Systems Engineering.
- Dorigo, M., Birattari, M. & Stutzle, T. (2006). Ant colony optimization, in *IEEE Computational Intelligence Magazine*, 1, 4, 28-39, doi: 10.1109/MCI.2006.329691.
- Ekizler, H. (2011). Araç rotalama probleminin çözümünde karınca kolonisi optimizasyonu algoritmasının kullanılması. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Erol, V. (2006). Araç rotalama sistemleri için popülasyon ve komşuluk tabanlı metasezgisel bir algoritmanın tasarımı ve uygulaması. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ezugwua, A.E., Adewumi, A.O., Frincu, M.E. (2017). Simulated annealing based symbiotic organisms search optimization algorithm for traveling salesman problem, Expert Systems With Applications, 77, 189–210
- Karagül, K., Tokat, S., Aydemir, E. (2016). Kapasite kısıtlı araç rotalama problemlerinde başlangıç rotalarının kurulması için yeni bir algoritma. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 4(3), 215-226, 2016.
- Kaya, C. (2017). Eş zamanlı topla dağıt araç rotalama problemi için karınca koloni sistemi ile güçlendirilmiş değişken komşuluk arama algoritması. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Kızıloğlu, K. (2017). Stokastik talepli çok Depolu Araç Rotalama Problemi İçin Sezgisel Bir Çözüm Yaklaşımı. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Koç, Ç., (2012). Zaman bağımlı araç rotalama problemi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kulaç, S., Çağlı, G. (2019). Bir İç Lojistik Sistem Probleminin, Araç Rotalama Çözüm Yöntemleri ile İyileştirilmesi. International Journal of Engineering Research and Development, 11 (2), 528-541. DOI: 10.29137/umagd.495518
- Kumar, S.N., Panneerselvam, R. (2012). A survey on the vehicle routing problem and its variants. Intelligent Information Management, 04, 03. [10.4236/iim.2012.43010](https://doi.org/10.4236/iim.2012.43010)

- Mahmudy, W.F. (2014). Improved simulated annealing for optimization of vehicle routing problem with time windows (VRPTW), *Jurnal Ilmiah KURSOR*. 7 (3), 109-116,
- Mu, D., Wang, C., Zhao, F. & Sutherland, J.W. (2016). Solving vehicle routing problem with simultaneous pickup and delivery using parallel simulated annealing algorithm, *Int. J. Shipping and Transport Logistics* 8, 1, ,81–106.
- Singh, V.P., Sharma, K. (2021). Capacitated Vehicle Routing Problem with Interval Type-2 Fuzzy Demands. In: Kalamkar V., Monkova K. (eds) *Advances in Mechanical Engineering. Lecture Notes in Mechanical Engineering*. https://doi.org/10.1007/978-981-15-3639-7_11
- Sitek, P., Wikarek, J. (2019). Capacitated vehicle routing problem with pick-up and alternative delivery (CVRPPAD): model and implementation using hybrid approach, *Ann Oper Res* 273, 257–277, <https://doi.org/10.1007/s10479-017-2722-x>
- Şahin, Y., Eroğlu, A. (2014). Kapasite kısıtlı araç rotalama problemi için metasezgisel yöntemler: Bilimsel yazın taraması, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19 (4), 337-355.
- Taş, O. (2007). Havayolu Şirketlerinde Uçuşların Atanması Probleminin Tavlama Benzetimi Yöntemi İle Çözülmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- Toth, P., Vigo, D. (2002). The Vehicle Routing Problem, *Society For Industrial And Applied Mathematics*. https://epubs.siam.org/doi/pdf/10.1137/1.9780898718515_fm
- Uyumaz, D. (2017). Kapasite kısıtlı araç rotalama probleminin paralel genetik algoritma ile çözümü. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Wang, J., Jagannathan, A.K.R., Zuo, X., Murray, C.C. (2017). Two-layer simulated annealing and tabu search heuristics for a vehicle routing problem with cross docks and split deliveries, *Computers & Industrial Engineering*, 112, 84–98.
- Wei, L., Zhang, Z., Zhang, D., Leung, S.C.H. (2018). A simulated annealing algorithm for the capacitated vehicle routing problem with two-dimensional loading constraints, *European Journal of Operational Research* 265, 843–859. <http://vrp.atd-lab.inf.puc-rio.br/index.php/en/> <https://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Root/Uzakliklar/ilmesafe.xls>